

Landgüter in den Regionen
des gemeinsamen Kulturerbes
von Deutschen und Polen
– Entstehung, Verfall und Bewahrung

Majątki ziemskie na obszarze
wspólnego dziedzictwa polsko-niemieckiego
– problemy rozwoju, degradacji i konserwacji

Beiträge der 12. Tagung des Arbeitskreises deutscher und polnischer
Kunsthistoriker und Denkmalpfleger in Będlewo,
30. September – 4. Oktober 2005

Materiały 12 Konferencji Grupy Roboczej Polskich i Niemieckich Historyków
Sztuki i Konserwatorów Zabytków w Będlewie,
30 września – 4 października 2005

Herausgegeben von / Redakcja
Birte Pusback, Jan Skuratowicz

Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk
Warszawa 2007

Inhalt / Spis treści

Jan Skuratowicz

Vorwort	11
Wstęp	15

Jan Skuratowicz

Polnische Adelsresidenzen auf dem Territorium der ehemaligen polnischen Ostgebieten. Das verlorene europäische Kulturgut	19
Streszczenie: Polskie rezydencje na Kresach Wschodnich. Utracone europejskie dobra kultury	26

I. Entwicklung und Funktion der Landgüter zwischen Elbe und Düna vom 16. bis 20. Jahrhundert: Regionen und überregionale Verbindungen / Rozwój i funkcja majątków ziemskich na terenach między Łabą i Dźwiną od XVI do XX wieku: regiony i powiązania międzyregionalne

Guido Hinterkeuser

Zwischen Politik, Ökonomie und Repräsentation – Berlin und die großen Schlösser des preußischen Adels (Dohna, Dönhoff, Finckenstein)	31
Streszczenie: Pomiedzy polityką, ekonomią i reprezentacją – Berlin i duże rezydencje pruskiej szlachty (Dohnów, Dönhoffów, Finckensteinów)	57

Markus Jäger

Schlösser und Gärten der Neumark. Ein Überblick über die Entwicklung vom 16. bis zum 20. Jahrhundert	59
Streszczenie: Rezydencje i ogrody Nowej Marchii – przegląd od XVI do XX wieku	74

Tomasz Torbus

Holzspeicher in Polen-Litauen aus dem 17. und 18. Jahrhundert mit zweigeschossigen Laubengängen – Herkunft und Verbreitung	77
Streszczenie: Drewniane spichlerze z dwupoziomowymi galeriami z XVII i XVIII wieku w Polsce i na Litwie – pochodzenie i zasięg	91

Carsten Liesenberg

- Landgüter und Vorwerke in einem Kolonisationsgebiet
des 18. Jahrhunderts – Beispiele aus dem Oderbruch 93
- Streszczenie: Majątki ziemskie i folwarki na
osiemnastowiecznym obszarze kolonizacyjnym – przykłady
z zakola Odry 101

Grażyna Kodym-Kozaczko

- Patterns of Shaping Space in the Great Poland (Wielkopolska)
Manorial and Grange Complexes in the First Half of the 19th Century . . 103
- Streszczenie: Wzorce kształtowania przestrzeni wielkopolskich
zespołów rezydencjonalno-folwarcznych w 1. połowie XIX wieku. 119

Elke Onnen

- Vom Rhein bis Riga. Gutsanlagen des Architekten Paul Korff 121
- Streszczenie: Od Renu do Rygi. Zakożenia dworskie architekta
Paula Korffa 131

Małgorzata Omilanowska

- Das Frühwerk von Walter Gropius in Hinterpommern 133
- Streszczenie: Wczesne dzieła Waltera Gropiusa na Pomorzu 148

Azra Celâsun

- Carl Heinrich Eduard Knoblauch (1801–1865) – Herrensitze
und Schlösser in den ehemaligen preußischen Ostprovinzen. 151
- Streszczenie: Carl Heinrich Eduard Knoblauch (1801–1865)
– szlacheckie siedziby i pałace w dawnych wschodnich
provincjach pruskich 161

II. Entwicklung und Funktion der Landgüter zwischen Elbe und Düna vom 16. bis 20. Jahrhundert: Fallbeispiele / Rozwój i funkcja majątków ziemskich na terenach między Łabą i Dźwi- ną od XVI do XX wieku: pojedyncze przykłady

Łucja Gajda

- Änderungen in der Raumstruktur und Bebauung
der Schlossanlage Groß Wartenberg (Syców)
vom 18. bis zum 20. Jahrhundert 165
- Streszczenie: Zmiany w układzie przestrzennym i zabudowie
założenia zamkowego w Sycowie od XVIII do XX wieku 175

Gert Gröning, Uwe Schneider

- Gut Reichenbach (Radaczewo), Pommern: Modellhafte
landwirtschaftliche Einflüsse bei einer Gutsanlage der ersten
Hälfte des 19. Jahrhunderts 177
- Streszczenie: Majątek Radaczewo na Pomorzu – wpływ
wzorcowego rolnictwa na funkcjonowanie majątku ziemskiego
w 1. połowie XIX wieku 192

Stefan Dyroff

- Die bauliche Tätigkeit der Königlich-Preußischen
Ansiedlungskommission für Posen und Westpreußen. Versuch
einer Einführung am Beispiel des Gutsbezirks Rojewo 193
- Streszczenie: Działalność budowlana Królewskiej Pruskiej
Komisji Osadniczej dla Poznańskiego i Prus Zachodnich. Próba
wprowadzenia w zagadnienie na przykładzie majątku Rojewo 206

Janusz L. Dobesz

- Die Schlossanlage Koppitz (Kopice) mit Gutshof und Park 207
- Streszczenie: Złożenie rezydencjonalne z folwarkiem i ogrodem
w Kopicach 214

Ramona Simone Dornbusch

- Gestalt- und Wirtschaftswandel eines Landwirtschaftsbetriebes
im Oderbruch 215
- Streszczenie: Przemiany zachodzące w sposobie zarządzania i
charakterze gospodarstwa rolnego w dorzeczu Odry 223

III. Denkmalpflegerische Probleme der Zwischenkriegszeit / Problemy konserwatorskie w okresie międzywojennym

Jan Salm

- Der Wiederaufbau der Hofanlagen in Ostpreußen nach dem
Ersten Weltkrieg 227
- Streszczenie: Odbudowa założeń dworskich w Prusach
Wschodnich po I wojnie światowej 236

Barbara Ochendowska-Grzelak

- Die pommerschen Herrensitze in den Denkmalinventaren aus
der Zeit bis 1939. 239
- Streszczenie: Rezydencje pomorskie w inwentarzach zabytków
wydawanych do 1939 roku 248

IV. Der Umgang mit dem Erbe der Landgüter nach 1945 / Po- stawy wobec dziedzictwa majątków ziemskich po 1945 roku

Herle Forbrich

- Herrenhäuser zwischen Transformation und Erinnerung
(1945–1990) in Deutschland und Polen 253
- Streszczenie: Między przekształceniem a przypomnieniem
– dwory w Niemczech i Polsce (1945–1990) 265

Beata Halicka

- Landgüter des Kreises Crossen an der Oder (Krosno
Odrzańskie) vor 1945 und ihr Schicksal im sozialistischen Polen 267
- Streszczenie: Majątki ziemskie powiatu Krosno Odrzańskie
przed 1945 rokiem i ich los w socjalistycznej Polsce. 281

Dobromiła Rzyńska-Laube

- The History of Artistic Collections of Polish Gentry in
Pomerania during the Second World War and After 283
- Streszczenie: Losy zbiorów artystycznych polskich rodzin
ziemiańskich na Pomorzu w czasie i po II wojnie światowej 294

V. Aktuelle Probleme der Denkmalpflege / Problemy konserwatorskie dzisiaj

Georg Frank

- Paretz – Aktuelle denkmalpflegerische Probleme in einem
brandenburgischen Dorf 299
- Streszczenie: Paretz – aktualne problemy konserwatorskie
brandenburskiej wsi 306

Paweł Filipowicz, Zbigniew Lechowicz, Włodzimierz Witkowski

- The Royal Post Palace in Kutno – its Significance for Cultural
Heritage. Outline of Research and Concervation Problems. 309
- Streszczenie: Pocztowy pałac królewski w Kutnie – jego
znaczenie dla dziedzictwa kulturowego. Zarys problematyki
badawczej i konserwatorskiej. 319

Ewa Stanecka

- Landgüter im Gebiet Westpommerns. Erhaltungszustand,
Probleme im Denkmalpflegebereich und Aussichten 321
- Streszczenie: Majątki ziemiańskie na obszarze Pomorza
Zachodniego – stan zachowania, problemy konserwatorskie
i perspektywy 328

Aleksander Starzyński

- Großpolnische Landgüter – Zustand, denkmalpflegerische
Probleme und Perspektiven 329
- Streszczenie: Majątki wielkopolskie – stan zachowania,
problemy konserwatorskie i perspektywy 335

Anna Majdecka-Strzeżek

- Problems of Preserving Palace-Park-Grange Complexes and the
Possibilities of their Adaptation to Contemporary Use in the
Warmia and Mazury Region 337
- Streszczenie: Problemy ochrony zespołów dworsko-parkowo-
folwarcznych na terenie Warmii i Mazur oraz możliwości ich
adaptacji dla współczesnych potrzeb 341

Ewa Matyjewicz

- Historische Parkanlagen niederschlesischer Landgüter
– Probleme der Sicherung und Erhaltung 343
- Streszczenie: Historyczne założenia ogrodowe na Dolnym
Śląsku – problemy związane z zabezpieczeniem i konserwacją. 350

Maria Żuk-Piotrowska

- Revitalisierung ehemaliger Landsitze – Probleme,
Schwierigkeiten und Lösungen am Beispiel der Schloss- und
Parkanlage in Mehrenthin (Mierzęcín) 353
- Streszczenie: Rewitalizacja dawnych siedzib ziemiańskich
– problemy, trudności oraz zastosowane rozwiązania na
przykładzie zespołu pałacowo-parkowego w Mierzęciniu 359

Anna Szybowicz

- Das Landgut Kranichshöhe (Żurawia) – Versuch seiner Rettung
vor dem Vergessen 361
- Streszczenie: Dobra w Żurawi – próba ocalenia od zapomnienia 367

Wojciech Mielewczyk

- Die Guts- und Schlossanlage in Szreniawa. Vom preußischen
Gut zum polnischen Museum. 369
- Streszczenie: Zespół rezydencjonalno-folwarczny w Szreniawie.
Od pruskiego majątku do polskiego muzeum 378

VI. Anhang / Załącznik

- Personenregister / Indeks osób 381
- Ortsregister / Indeks miejscowości 390